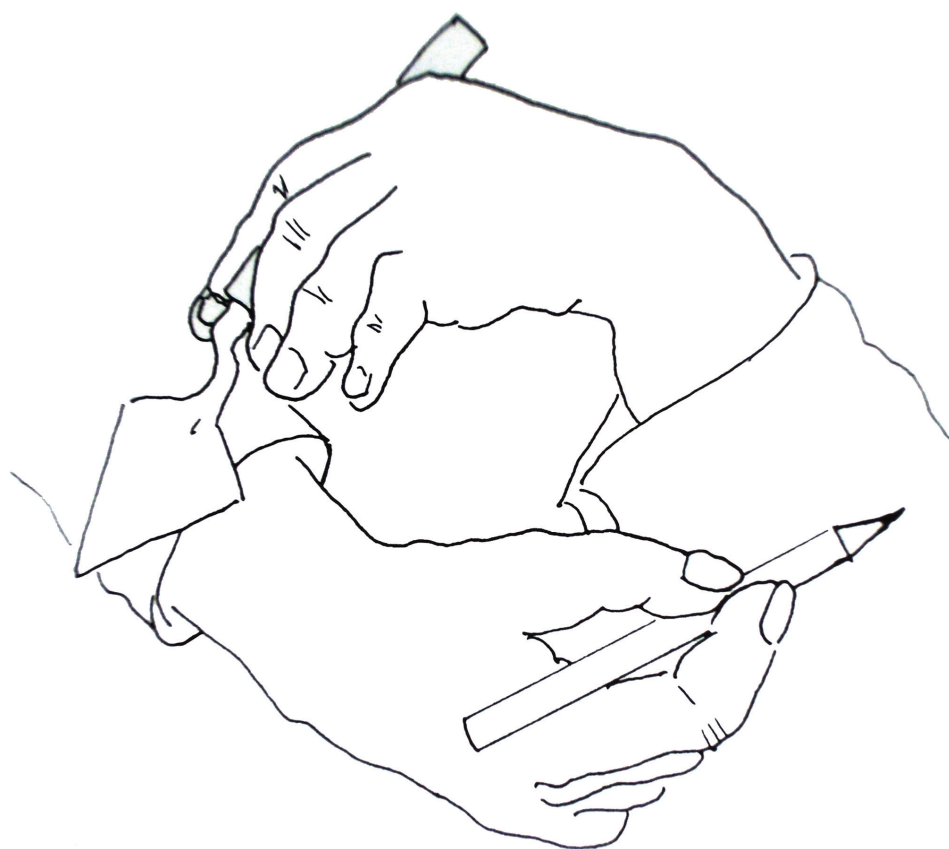

Handlingsprogram för uppdragsarkeologi

– syfte och inriktning för arkeologi i Uppsala län

Den här rapporten har upprättats av Länsstyrelsen i Uppsala län som en del i ett projekt finansierat av Riksantikvarieämbetets FoU-anslag för kulturmiljö-området. I rapporten formuleras vad Länsstyrelsen vill med uppdragsarkeologi och presenteras en plattform som ska fungera som stöd för inriktning av enskilda undersökningar i Länsstyrelsens förfrågningsunderlag de närmaste åren.

Författare: Agneta Åkerlund

Omslag: Figur som visar det cykliska förhållandet mellan teori och praktik inom arkeologi. Efter Goldhahn 1994.

Länsstyrelsen i Uppsala län

Hamnesplanaden 3

751 86 Uppsala

Tfn: 010-22 33 000 (vxl)

E-post: uppsala@lansstyrelsen.se

Internet: www.lansstyrelsen.se/uppsala

Länsstyrelsens Meddelandeserie 2014

ISSN 1400-4712

Du hittar rapporten som pdf-fil på vår webbplats www.lansstyrelsen.se/uppsala

Innehåll

Länsstyrelsens i Uppsala syn på uppdragsarkeologi

Sammanfattning

Bakgrund

Bevara fornlämningar eller begränsa undersökningarna

Ska Länsstyrelsen skriva historia?

Rollfördelning i det uppdragsarkeologiska systemet

Plattform för gemensamma referenser

Andra program som berör uppdragsarkeologi

Delprojekten (1-6) i Uppsala läns program pekar ut angelägen ny kunskap

1. Stenålder
2. Bronsålder och järnålder
3. Medeltid
4. Tidigmodern och modern tid

Periodöverskridande reflektioner

Dialoggruppernas kommentarer

5. När uppdragsarkeologins resultat sina målgrupper?
6. Påverkar resultaten historieskrivningen?

Utmaningar för de kommande åren

Mål och insatser de kommande åren

Referenser

Länsstyrelsens syn på uppdragsarkeologi

Sammanfattning

Länsstyrelsen vill att uppdragsarkeologin ska tänja tanken och ge perspektiv på samhällsutvecklingen. Den ska

- bygga upp kunskap om förhistoriska och historiska förhållanden
- belysa aktuella samhällsfrågor med historiska perspektiv
- berätta för olika målgrupper om resultaten på ett intresseväckande sätt

Bakgrund

En utgångspunkt för detta regionala handlingsprogram för arkeologi är att Länsstyrelsen ska styra uppdragsarkeologin i länet (Riksantikvarieämbetets verkställighetsföreskrifter). Det har konstaterats att universitetsdriven forskning i arkeologi krymper och att uppdragsarkeologi ökar (Lönn 2006). Många av den arkeologiska forskningens stora frågor kan numera hamna på Länsstyrelsens bord.

Uppsala län ligger i en tillväxtregion och samhällsutbyggnaden genererar ofta arkeologiska undersökningar särskilt i länets södra delar. Länet har en stor mängd fornlämningar, där merparten återfinns i agrara miljöer på landsbygden men där också städerna har tidigmedeltida kulturlager. I länet finns också fornlämningsmiljöer av nationellt intresse, såsom hällristningsområdet vid Enköping, kungshögsområdet vid Gamla Uppsala och fornlämningskomplexen vid Valsgårde och Vendel. Intresset för historia och arkeologi är generellt sett stort och fornlämningar, undersökningar, resultat kan ses som kvalitetshöjande tillgångar i samhället.

Enligt Regeringens proposition *Tid för kultur* 2009/10:3 är det viktigt att fördjupa och samordna arbetet med att stärka humanistiska och historiska perspektiv i arbetet för en hållbar samhällsutveckling samt med att lyfta fram kulturarvets och kulturmiljöns betydelse för att skapa goda livsmiljöer.

Enligt de nya nationella mål för kulturmiljöarbetet, som gäller från den 1 januari 2014 (Regeringens prop. *Kulturmiljöns mångfald*, 2012/13:96), ska det statliga arbetet främja:

- ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas,
- människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön,
- ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser, och
- en helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas tillvara i samhällsutvecklingen

Målen ska även kunna inspirera och vägleda politiken i kommuner och landsting.

Länsstyrelsen behöver överväga hur det är möjligt att uppnå de nationella kulturpolitiska målen och formulera syfte och inriktning för uppdragsarkeologin i länet. Det behöver uttryckas vad man vill med verksamheten, hur innehållet blir angeläget, vilka perspektiv som behöver utvecklas och hur man främjar att medborgarnas förståelse och delaktighet ökas. Avsikten med detta handlingsprogram är att specifikt ge uttryck för vad Länsstyrelsen vill med uppdragsarkeologi de närmaste åren.

Uppdragsarkeologi följer samhällsutbyggnaden. Det går inte att planera var undersökningar ska ske utifrån arkeologiskt aktuella frågor. Fornlämningar vårdas runtom i länet, men det finns en tanke om att öka fornvårdsinsatser i de delar av länet där få undersökningar utförs för att synliggöra historiska inslag och främja tillgängligheten till fornlämningsmiljöer.

Det finns olika berättelser i länet, som både belyser stora och små skeenden. Det kan diskuteras vad hållristningsområdet i Enköping betyder. Man kan fråga sig vad det är möjligt att få fram genom arkeologiska undersökningar och till exempel hur vi hittar (berättelser om) marginaliserade grupper. Vi behöver överväga hur uppdragsarkeologi förhåller sig till annan arkeologi. Kan universitetsforskare arbeta vidare med uppdragsarkeologiska resultat i översiktliga analyser? Vem gör vad bäst?

Fyra olika kunskapsöversikter har tagits fram som underlag för handlingsprogrammet. Förutsättningarna för de kronologiskt indelade översikterna har varierat. Översikterna bygger i huvudsak på E4-undersökningarna och stenåldersundersökningar har endast marginellt utförts efter E4-projektet. Brons- och järnåldersmiljöer har omfattats av flest undersökningar. Det finns därför ett mycket stort material att hantera. Det finns även viktiga undersökningar där rapporteringen pågår och resultaten inte är tillgängliggjorda. Medeltida och eftermedeltida material har endast berörts i delar som kyrkor och stadslager. För dessa perioder har det därför varit mer angeläget att sammanställa kunskapen och betona olika lämningstypers potential.

Bevara fornlämningar eller begränsa undersökningar?

Kulturmiljölagen syftar till att tillförsäkra nuvarande och kommande generationer tillgång till en mångfald av kulturmiljöer. Lagen säger att det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda kulturmiljön. Ansvar för kulturmiljön delas av alla. Länsstyrelsen får lämna tillstånd till att rubba, gräva ut, täcka över eller genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt ändra eller skada en fornlämning – endast om fornlämningen medför hinder eller olägenhet som inte står i rimligt förhållande till fornlämningens betydelse. Som villkor för tillståndet får Länsstyrelsen ställa skäligen krav på arkeologisk undersökning eller särskilda åtgärder för att bevara fornlämningen. I beslutet ska om möjligt kostnaden anges. Undersökningen ska vara av vetenskapligt god kvalitet och genomföras till en kostnad som inte är högre än vad som är motiverat med

hänsyn till omständigheterna. Företagets ekonomi betraktas inte som en omständighet.

I enlighet med intentionerna i Kulturmiljölagen ska Länsstyrelsen verka för att i första hand bevara fornlämningar och i andra hand begränsa undersökningarna. Det innebär att Länsstyrelsen ska lägga mycket tid på samråd och verka för att arbetsföretag undviker fornlämningar.

Om samrådet visar att det saknas alternativ som undviker fornlämning prövar Länsstyrelsen ansökan om ingrepp. Länsstyrelsen får lämna tillstånd till ingrepp endast om exploateringsintresset väsentligt väger över bevarandebalansen (Regeringens proposition *Kulturmiljövård* 1987/88:104 sid. 79). Som villkor för tillstånd får Länsstyrelsen ställa upp skäliga krav på arkeologisk undersökning för att dokumentera fornlämningen innan borttagande eller besluta om särskilda åtgärder för att bevara den. Skäligheten i villkoren ska bedömas i förhållande till fornlämningens art och betydelse, inte utifrån arbetsföretagets ekonomi. Länsstyrelsens handläggning är beroende av aktuella kunskapsunderlag.

Ska Länsstyrelsen skriva historia?

Länsstyrelsen ska, som företrädare för staten och det allmänna, ha en tydlig beställarroll och besluta om undersökningars syfte och inriktning. Tidigare hade Länsstyrelsen en annan position i förhållande till de undersökande institutionerna, vilken innebar begränsade möjligheter att förändra och utveckla uppdragsarkeologi. Initiativet lämnades i många fall helt till utförarna och det var deras undersökningsplaner och inte Länsstyrelsens kravspecifikationer som styrde undersökningen. Detta förhållningssätt har sin grund i en äldre ordning då det endast fanns en eller två offentliga undersökande institutioner i varje län. Dessa agerade samtidigt som remissinstanser till Länsstyrelsen i handläggningen av fornlämningsärenden. I och med att vi idag har ett system med konkurrens (se Regeringens proposition *Uppdragsarkeologi m.m.* 1996/97:99) behöver Länsstyrelsens beställarroll inte bara tydliggöras utan framförallt möjliggöras.

Länsstyrelserna har ansvar för den vetenskapliga kvaliteten i de arkeologiska undersökningarna. Systemet förutsätter att länsstyrelsernas handläggare har kunskap att formulera adekvata frågeställningar och bedöma planer för undersökning som kan beröra alla slags fornlämningar. Det är det enda sakområde där länsstyrelserna har ett uttalat vetenskapligt ansvar och länsstyrelsernas resurser att axla detta ansvar varierar.

Uppdragsarkeologi har liksom andra verksamheter inom kulturmiljöområdet att svara mot de kulturpolitiska målen om *samhällsrelevans, kommunikation och medborgardialog* (Regeringens proposition *Kulturpolitik* 1996/97:3). Det finns idag en stor efterfrågan på historia och arkeologi samtidigt som arkeologi har svårt att nå ut i samhället. De enskilda undersökningarna betraktas dock ofta som fristående uppdrag och formuleringar av syfte och inriktning för projekten har sällan ställts utifrån bredare perspektiv. Även detta har sin grund i ett äldre förhållande där universiteten skulle stå för kunskapsproduktionen och uppdragsarkeologin bistå med forskningsmaterial i form av dokumentation från

undersökningarna. I dag är förhållandet ett annat och uppdragsarkeologin införlivar forskning i undersökningarna.

Inför beslut enligt Kulturmiljölagen (1988:950) ska Länsstyrelsen formulera syfte och inriktning på arkeologiska undersökningar i ett förfrågningsunderlag. Genom förfrågningsunderlag förväntas Länsstyrelsen styra in undersökningarna mot aktuella frågor för forskning och samhälle. Det innebär ett stort ansvar och kunskap om den historieskrivning som produceras. Förfrågningsunderlagen och kravspecifikationerna är uppdragsarkeologins inledande och därmed även styrande dokument. Om undersökningarnas syfte och inriktning definieras på ett slentrianmässigt sätt och de frågor som ställs inte är efterfrågade, tas inte undersökningarnas fulla potential till vara.

Kulturmiljöenheten vid Länsstyrelsen i Uppsala har i sin verksamhetsplanering formulerat en vision att *uppdragsarkeologin ska ge dagens och kommande generationer tillgång till en trovärdig historia*. För att bidra till visionen ska Länsstyrelsen uppmärksamma olika kategorier av fornlämningar och synliggöra ett representativt urval, sträva efter att skildra olika gruppers historia, uppmuntra till kritisk och engagerad verksamhet utifrån olika perspektiv, kontinuerligt ompröva resultat i dialog med undersökare samt visa hur ny information kompletterar tidigare bilder av historien.

Rollfördelning i det uppdragsarkeologiska systemet

Tre parter ingår i det befintliga systemet: företagare, länsstyrelse och utförare. Företagaren vill ha tillgång till ett markområde. Länsstyrelsen företräder allmänintresset, är beställare av det vetenskapliga arbetet, ser till att kostnaderna inte blir högre än motiverat och står som garant gentemot företagaren att undersökningen genomförs inom uppställda tids- och kostnadsramar. Utföraren av uppdraget tar fram efterfrågad kunskap på ett vetenskapligt kvalitetssäkrat sätt och ansvarar inför länsstyrelsen.

I regeringens betänkande om ökad konkurrens från 2011 föreslogs företagare få ansvaret att utse utförare av arkeologiska undersökningar. Länsstyrelsen tillbakavisade förslaget och anförde bland annat att utförarens roll skulle förminska med betänkandets förslag. Om länsstyrelsernas möjlighet att garantera vetenskapligt god kvalitet begränsas till att utforma tydliga beslut inför undersökning, måste villkor och krav på undersökningar göras så detaljerade redan i besluten att det i princip blir länsstyrelserna som skriver undersökningsplanerna. Enligt Länsstyrelsens mening skulle inte utförarens erfarenhet tas tillvara och vi skulle förlora det befintliga systemets möjlighet att ta vara på mångas erfarenheter och kreativitet i dialogen om hur undersökningar ska genomföras.

För att svara mot de kulturpolitiska målen om *samhällsrelevans* har Länsstyrelsen behov av ett samlat kunskapsunderlag, som gör det möjligt att formulera relevant inriktning på kommande undersökningar och ta ansvar för uppdragsarkeologi i länet. Angelägna kunskapsområden och antikvariska utvecklingsområden som behöver uppmärksammas i länsprogrammet gör inte

stopp vid länets gränser. Det finns nätverk för samarbete med angränsande län och länsstyrelsen bedömer att där finns utvecklingsmöjligheter.

I det uppdragsarkeologiska systemet rapporteras varje utgrävning separat. Det saknas samlade presentationer av undersökningsresultat. Systemet pekar inte ut någon aktör som ansvarig för synteser. Länsstyrelsen vill verka för att läns museet regionalt ska kunna visa upp nya resultat i förhållande till tidigare kunskap och ge en samlad bild av länets historia. Det skulle ge en god bild av framsteg när det gäller arkeologisk kunskapsproduktion. Läns museer med egen arkeologisk verksamhet är idag en av flera konkurrerande aktörer inom uppdragsarkeologi, vilket genererar ett större intresse av att hantera och ställa ut fynd som de egna arkeologerna gräver upp. Länsstyrelser och läns museer har olika huvudmän och för en väl fungerande samverkan i kulturmiljöfrågor behövs ett systemtänkande som klargör rollfördelningen mellan länsstyrelser och läns museer. Länsstyrelsen vill verka för att läns museet får ett uppdrag med statliga bidrag för att kontinuerligt tillgängliggöra nya arkeologiska landvinningar i sina utställningar.

Plattform för gemensamma referenser

Avsikten är att leverera en plattform som skapar gemensamma referenser för de undersökare som är verksamma i länet. Vid värdering av kommande undersökningsresultat förväntas undersökarna utgå från denna lägesbeskrivning och komplettera bilden eller föreslå förändringar. Länsstyrelsen betraktar programmet som ett levande dokument, som omprövas fortlöpande. Tanken är att de verksamma undersökarna gemensamt flyttar fram positionerna genom reflekterande redovisningar vid de årliga uppföljningsmöten, som Länsstyrelsen arrangerar.

Det är Länsstyrelsens syfte att ge utrymme för undersökarnas kreativitet och möjlighet att utveckla nya metoder. I ett försök att tillförsäkra plattformens användbarhet har det under projekttiden förts tvärinstitutionella dialoger med arkeologiska undersökare i regionen (företrädare för Arkeologikonsult, Riksantikvarieämbetet UV, Societas Archaeologica Upsaliensis, Stiftelsen Kulturmiljövård och Upplandsmuseet) och länsstyrelserna i mälardalen (Stockholm, Södermanland, Västmanland, Örebro).

Programmet ska:

- Beskriva kunskapsläget i länet och precisera relevant och efterfrågad ny kunskap.
- Fungera som stöd för att syfte och inriktning för enskilda undersökningar kan formuleras utifrån bredare perspektiv i Länsstyrelsens förfrågningsunderlag.
- Motverka att perspektiv och därmed frågeställningar rutinmässigt reproduceras, vilket hämmar uppdragsarkeologin både metodiskt och forskningsmässigt. Formuleringarna av utgångspunkterna för undersökningarna är viktiga, inte minst som Länsstyrelsens beställningar av uppdragsarkeologi också påverkar historieskrivningen: det vill säga

stödjer, motsäger eller skapar alternativa uppfattningar om samhället. Uppdragsarkeologisk forskning måste därför vara kritisk och engagerad, den måste upprätthålla ett aktivt förhållningssätt till vad arkeologin berättar eller legitimerar och hur kunskapen tas emot. Det handlar således om att skapa utrymme för en demokratiskt förankrad kunskapsproduktion genom att även efterfråga alternativa perspektiv.

- I första hand vända sig till dem som producerar kunskap i det uppdragsarkeologiska systemet, d v s inom kulturmiljövård, samhällsplanering och universitetsforskning, men också till samhället i stort.
- Fungera som en gemensam utgångspunkt för samverkan mellan de olika undersökarna i regionen.

Andra program som berör uppdragsarkeologi

Tänka i tid (2011-2013)

Riksantikvarieämbetets vision ”tänka i tid” står för att samhällsaktörerna har insikt om kulturarvets värde och tar det tillvara i arbetet för ett hållbart samhälle. Kulturmiljövården ansvarar för tidsperspektiv och sammanhang i ett samhälle som ständigt förändras. Målet är ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas för att vara angeläget och tillgängligt för alla.

Riksantikvarieämbetets inriktningsdokument för handlingsprogram inom uppdragsarkeologi (2012)

Enligt Riksantikvarieämbetet ska handlingsprogram formulera syfte och inriktning för arkeologin i länet/regionen. Den uppdragsarkeologiska verksamheten ska vara av vetenskapligt god kvalitet, gagna ett demokratiskt och socialt hållbart samhälle samt möjliggöra för kulturmiljövården, forskningen och allmänheten att bli delaktiga i och använda uppdragsarkeologiska resultat. Ett handlingsprogram ska formulera övergripande mål och inriktning för den arkeologi som bedrivs inom kulturmiljövårdens regelverk och härigenom tydliggöra uppdragsarkeologins samhällsrelevans.

Enligt Riksantikvarieämbetet ska handlingsprogram inte förväxlas med kunskapsunderlag eller forskningsprogram. Sådana svarar på frågor om vad vi vet, vilka kunskapsbehov vi har och vilka inomvetenskapliga frågor som ska prioriteras. Det finns självklart beröringspunkter och kopplingar mellan dessa dokument. Handlingsprogram kan fånga upp angelägna kunskapsbehov men ska inte utreda dessa.

Att ta fram ett kunskapsunderlag och handlingsprogram för uppdragsarkeologisk undersökningsverksamhet har bedömts som genomförbart i länsstyrelsens regi. För att svara mot de kulturpolitiska målen om ökad medborgardialog krävs ett grundläggande utvecklingsarbete. Länsstyrelsen saknar erfarenhet av i vilken omfattning privatpersoners önskemål kan omsättas i praktiken och vilken tid kommunikationen kräver. Ökad dialog kräver eftertanke för att realiseras.

Riksantikvarieämbetets FoU-program 2012-2016 för kulturmiljöområdet

Riksantikvarieämbetets FoU-program 2012-2016 för kulturmiljöområdet har som mål att driva forsknings- och utvecklingsverksamhet som förtydligar och stärker de historiska och humanistiska perspektiven i arbetet för hållbar samhällsutveckling. Programmet för perioden är indelat i sex forskningsteman och projektet *Handlingsprogram för uppdragsarkeologi i Uppsala län* sorterar under temat *Kulturarvets betydelse*.

Kommunala kulturmiljöprogram

På många håll finns det kommunala kulturmiljöprogram med syfte att lyfta fram skyddsvärda kulturmiljöer, t ex i Älvkarleby, Tierp, Knivsta och Håbo. När detta skrivs pågår arbete med ett reviderat kulturmiljöprogram för Uppsala kommun. Dessa har inte samma syfte som det handlingsprogram för uppdragsarkeologi länsstyrelsen här avser.

Undersökarnas egna vetenskapliga program

Många undersökande institutioner har egna vetenskapliga program. Det har ofta funnits en ambition att revidera programmen efter några år, men detta har sällan genomförts. Följden är att det saknas aktuella kunskapsöversikter.

Mellan 1997 och 2000 tog Riksantikvarieämbetets undersökningsverksamhet fram regionala forskningsprogram för respektive UV-kontor och år 2006 publicerades en gemensam forskningsstrategi för hela organisationen med fem prioriterade kunskapsområden.

Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen tog fram ett vetenskapligt program 2009. Målgruppen är den professionella kulturmiljövården, den egna personalen och intresserad allmänhet. Programmet omfattar både organisation och riktlinjer samt en kunskapsöversikt över Västmanland under förhistorisk tid.

SAU tog fram ett vetenskapligt program 2011, som beskriver en långsiktig viljeyttring där man lyfter fram fyra angelägna teman. Målgruppen är den egna personalen. Avsikten är att programmet ska revideras efter tre år.

Andra länsstyrelsernas uppdragsarkeologiska program

Några länsstyrelser har börjat ta fram program för att kunna styra framtida uppdragsarkeologi såsom Stockholms, Hallands, Gotlands och Södermanlands län. För Uppsalas del ser vi det särskilt angeläget att relatera till information och kunskap från Stockholms och Södermanlands län. Det senare är fortfarande inte publicerat när detta skrivs.

Det arkeologiska programmet för Stockholms län togs fram under perioden 2003-2012 för att underlätta handläggningen i den antikvariska tillståndsprocessen. Programmet omfattar dels en kunskapsöversikt i sju teman, dels olika riktlinjer för Länsstyrelsens verksamhet. Det vänder sig till undersökare som är verksamma i länet liksom kommuner och forskare. Tanken är att programmet ska uppdateras regelbundet.

Delprojekten i Uppsala läns program pekar ut angelägen ny kunskap

För att sammanfatta kunskapsläget som underlag för Länsstyrelsens beställningar av uppdragsarkeologi och utveckla en referensplattform för undersökarna har fyra kronologiskt upplagda kunskapsöversikter tagits fram som sammanfattar ny kunskap från de senaste decenniernas uppdragsarkeologi i Uppsala län (se delrapporter skrivna av Roger Edenmo, Tina Fors och Ann-Mari Hållans Stenholm). I kunskapsöversikterna identifieras också kunskapsluckor som är relevanta att fylla i såväl ett forsknings- som samhällsperspektiv. Mot denna bakgrund föreslås inriktningar för de kommande årens uppdragsarkeologiska verksamhet.

För att undersöka hur arkeologiska resultat tas om hand av olika målgrupper har det inom projektet dels genomförts en studie av arkeologi i skolan och i kommunal samhällsplanering (se delrapport av Eva Skyllberg), dels en studie av vilka insatser som påverkar historieskrivningen (se delrapport av Kerstin Cassel). I delprojekten lämnas rekommendationer till Länsstyrelsen inför kommande beställningar av undersökningar för att resultaten ska nå ut bättre. Förslagen sammanfattas här nedanför.

1. Stenålder

I E4-projektet skapade undersökningarna av stenålderslokaler mycket diskussion och resultaten har använts även i den akademiska forskningen i Uppsala. Bärande teman var frågor om människors rörlighet och kulturell identitet. I kunskapsöversikten om stenålder beskriver Roger Edenmo brister när det gäller:

Förändringar under mesolitikum – De äldsta lokalerna som undersöktes i E4-projektet var från senmesolitikum. Möjligen kan små platser med kvarts som nyligen påträffats i västra delen av länet representera spår från tidig mesolitisk aktivitet. Det behövs mer underlag för att belysa förändringar i materiell kultur under tidsperioden 7000-4000 f Kr.

Hur inlandet utnyttjades – De dominerande tolkningarna av källmaterialet som spår efter skärgårdens näringar, sociala samverkan och kulturella identitet behöver kompletteras med studier av inlandets betydelse.

Tolkning av hyddor/hus – Hyddor som påträffats i länet anses uppvisa stora skillnader. Det behöver sökas fler spår efter hyddor och hus för att försöka ta fram en bättre förståelse.

Tolkning av båtyxekultur/stridsyxekultur – Till diskussionen huruvida gropkeramisk kultur och båtyxekultur är spår efter olika samhällsformer eller ett gemensamt samhällssystem behövs tillskott från båtyxekultur, där det tills vidare finns ett sparsamt underlag i länet.

Tolkning av senneolitikum – Materialet från senneolitikum är sparsamt och tolkas ömsom som del av neolitikum, ömsom som del av bronsålder. För att pröva tolkningen att samhällets komplexitet ökat i jämförelse med tidigare perioder behövs mer underlag.

Källmaterial från NV Uppland – Flertalet uppdragsarkeologiska undersökningar sker där samhället expanderar mest, d.v.s. i Uppsalas omgivning, där kunskapsökningen också är störst. För att få en mer fullständig bild av det förhistoriska samhällets variation behövs jämförande källmaterial från NV Uppland, där underlaget tills vidare är sparsamt.

Organiskt material i våtmarker – Eftersom bara en liten del av stenålderns materiella kultur är synlig i kvarlevorna, på grund av generellt dåliga bevaringsförhållanden för organiskt material, bör potentiella våtmarker uppmärksammas med syfte att hitta föremål av trä, ben och horn.

Gravar och rituella inslag – Det har inte undersökts många gravar i länet. Det behövs ett fortsatt fokus på att identifiera rituella inslag.

2. Bronsålder och järnålder

Med E4-projektet och andra infrastrukturprojekt under de senaste decennierna har kunskapen ökat väsentligt, framför allt när det gäller bebyggelse från äldre järnålder. Kunskapen om bebyggelse från bronsålder, särskilt äldre bronsålder, och yngre järnålder har inte ökat på samma sätt. Undersökningar har visat att såväl boplatser som gravar/gravfält samt grav-/kultplatser i flera avseenden har en större variation och komplexitet än vad man tidigare vetat. I kunskapsöversikten beskriver Tina Fors brister när det gäller:

Källmaterial från länets västra och norra delar samt dåtida kustområden – För att få en bild av hela samhällets variation behöver underlaget kompletteras i vissa geografiska områden.

Kunskap om landskapsutnyttjande under senneolitikum och äldre bronsålder – Senneolitiska boplatser har inte samma starka strandanknytning som de mellanneolitiska och inte heller så omfattande fyndmaterial. Fler lämningar behöver sökas från perioden för att ta fram en bättre förståelse för eventuella förändringar i landskapsutnyttjande.

Kunskap om yngre järnålderns boplatzlägen – Den tidigare uppfattningen att yngre järnålderns bebyggelse legat på impedimentsmark och att spåren ligger under bebodda by- och gårdstomter har ifrågasatts som följd av att yngre järnåldersboplatser har hittats i åkermark. Boplatsernas varierade lägen behöver tydliggöras och om de finns i åkermark i större utsträckning än man ansett.

Kunskap om utmarksutnyttjande – För att öka förståelsen av samhällets varierade näringar behövs mer kunskap om utmarksbruk såsom produktion av tjära och kolning under järnålder. Enligt rekommendationer från riksantikvarieämbetet med anledning av den nya kulturmiljölagen utgör sådana lämningar inte fornlämning.

Variationer i bebyggelsemönstret under järnålder – Det har funnits ett uttalat fokus på husens konstruktion och bebyggelsestruktur. Det finns behov av att ställa nya frågor men också att arbeta vidare med frågor som samverkan, kontakter och kommunikationsleder mellan bebyggelser och bygder för att öka

kunskapen om samhällets komplexitet och kontaktytor. Tolkningar ur heterarkiskt perspektiv kan ge nya infallsvinklar.

Kunskap om hanteringen av de döda och ritualer kring död, kremering och gravläggning – För att förstå komplexiteten kring död och gravar behövs mer kunskap om själva handlingarna. Därför behöver även ytor mellan och runt gravar undersökas och lämningar undersökas stratigrafiskt/kontextuellt.

Kunskap om metallhantering av olika metaller i samhället under brons- och järnålder – I vilka sociala sammanhang introducerades järnet under bronsålder? Vilken betydelse hade järnet för framväxten av välståndet under järnålder? Mer kunskap behövs om utövare, kunskapsbärare och kontaktnät för att förstå metallhanteringsroll och inverkan i samhället. Arkeometallurgiska analyser utgör en potential för att belysa inte enbart produktionsteknologiska frågor.

3. Medeltid

Medeltida lämningar berördes bara i liten omfattning av E4-projektet och därför bygger kunskapsöversikten om medeltid på andra arkeologiska rapporter än E4-publikationerna. Avsnittet behandlar tiden från 1050 till slutet på 1500-talet, en period där historisk text och arkeologiskt källmaterial kombineras. I kunskapsöversikten beskriver Ann-Mari Hållans Stenholm antikvariska utvecklingsområden när det gäller:

Stads-GIS – Stads-GIS för Enköping behöver prövas och utvärderas. Stads-GIS behöver skapas för Uppsala, Öregrund och Östhammar inklusive en plan tas fram för att ajourhålla Stads-GIS.

Förundersökningar av medeltida landsbygdsbebyggelse – Det krävs större sammanhängande ytor och plangrävning för att tolka fragmentariska lämningar. Inför fortsatt undersökning är det viktigt att tydligt värdera lämningens vetenskapliga potential att svara på frågor. Tolkning om det rör sig om gård eller by föreslås som grundläggande tolkningsnivå efter förundersökning.

Regelrätta förundersökningar vid ingrepp i kyrkomiljöer – Det konstateras att kunskap går förlorad genom val av undersökning i form av schaktningsövervakning. Generellt bör regelrätta förundersökningar tillämpas vid större ingrepp i kyrkomiljöer.

Fornlämningsskildringen av medeltida sätesgårdar behöver kompletteras – Nästan okända i FMIS och behöver kompletteras. Lämningar efter medeltida källare kan finnas i murverk i barockslottens källare.

Medeltida hyttlämningar behöver uppmärksammas – flertalet är utplånade. De kvarvarande är hotade av olika åtgärder i vattendragsprojekt och bör uppmärksammas i bevarandeplaner.

I kunskapsöversikten beskrivs också arkeologiska utvecklingsområden när det gäller:

Kunskap om urbaniseringsprocesser – Det behövs generellt djupare kunskap om städernas tillkomst, där särskilt bergsbrukets utveckling i regionen är viktig för förståelsen.

Kunskap om bebyggelse och produktionsplatser i utmark eller kustband – Kunskap saknas om människor i marginalområden - produktionsplatser för kol, tjära, metallhantering liksom säsongsvisa fångstvisten och fäbodan. Det behövs en problematisering av relationen mellan landsbygd och stad.

Kunskap om variationer i kristnandeprocessen – tidigkristna gravar är viktiga för att skapa kunskap om lokala variationer i kristnandet.

Kunskap om de tidiga träkyrkorna – Frågor om tidiga träkyrkor bör uppmärksammas liksom de första stenkyrkorna.

Kunskap om de medeltida kyrkogårdarna – Kunskapen är begränsad och frågor bör ställas om hur stora de var, hur de var socialt organiserade och hur de förändrades över tid.

Kunskap om medeltida borgar och huvudgårdar – Saknas grundläggande kunskap om rumslig och social struktur, eventuell differentiering mellan gårdarna. Kontinuitet eller diskontinuitet mellan yngre järnålderns storgårdar och den tidiga medeltidens sätesgårdar?

Kunskap om medeltida bergsbrukslämningar – Saknas kunskap från länet. Finns potential att belysa det medeltida bergsbruket. Särskilt bör kunskap från slaggen lyftas fram för att belysa arbetsprocesser.

4. Tidigmodern och modern tid

Avsnittet behandlar tiden ca 1600 till 1850 och tar vid där kunskapsöversikten om medeltida lämningar slutar. I kunskapsöversikten behandlas stadslager och lägenhetsbebyggelse, d.v.s. lämningar efter torp och backstugor, vilka tidigare inte setts som fornlämningar och där antikvarisk praxis har varit ojämn. I delrapporten efterlyser Ann-Mari Hållans Stenholm en ökad medvetenhet när det gäller:

De obesuttas bebyggelselämningar på landsbygden under tidigmodern och modern tid – Arkeologiskt material visar att de obesuttna inte haft så begränsade möjligheter till försörjning som det skriftliga källmaterialet antyder utan har ägnat sig åt mångsyssleri och hantverk. Bebyggelsen är dåligt känd genom fornminnesinventeringen. Den har i flera fall visat sig omfatta flera faser, vilket innebär att en stratigrafisk metod bör tillämpas. För att få förståelse för torpmiljöer bör det biologiska kulturarvet uppmärksammas. Det betonas också att problemorienterade frågeställningar och metoder behöver utvecklas.

Stadslager från tidigmodern och modern tid – har inte undersökts systematiskt. Som ett utslag av exploaterings- och bevaringssituationen i länet har trädgårdsanläggningar och utkantsbebyggelse berörts mer än andra. Rapporten framhåller betydelsen av ett långtidsperspektiv för att belysa både kontinuitet och förändring i stadsutvecklingen. Vad förändras, vad består och varför?

Delrapporten framhåller åtminstone ytterligare två lämningstyper med tyngdpunkt i tidigmodern och modern tid som har en särskild förankring i Uppsala län och därför också kräver en särskild genomgång. Det är maritima lämningar och lämningar i bruksmiljöer, kategorier som inte har rymts i den föreliggande kunskapsöversikten.

Periodöverskridande reflektioner

Perspektiv och frågeställningar

I kunskapsöversiktterna har vi valt att arbeta kronologiskt och har noterat en del stereotypa beskrivningar. Undersökningarna genomförs oftast av specialister på olika perioder och med ökad specialisering följer en tendens till att perspektiv och frågeställningar upprepas. Tolkningar av stenålderslämningar handlar ofta om kulturdualism, när det gäller bronsålder betonas rituella inslag och inom järnålder ligger fokus ofta på bebyggelsestruktur. I kommande förfrågningsunderlag bör Länsstyrelsen tydligt uppmärksamma att historieskrivning är perspektivberoende och utmana etablerade synsätt.

Inom stenåldersforskningen har det länge funnits ett landskapsperspektiv och i E4-projektet uppmärksammades också landskapsförändringar under bronsålder och äldre järnålder, då landhöjningen påverkade det platta uppländska landskapet markant. Det har gjorts tydligt att ett landskapsperspektiv både kan bidra till att man hittar fornlämningar och att man kan förstå och tolka platser i ett sammanhang. Den ständiga tillkomsten av nya landområden och lämplighet som betesmarker tolkas som stora tillgångar just i det uppländska landskapet, vilket har inneburit andra förutsättningar än i andra samtida områden.

Kulturmiljövården har gått från att hantera objekt till hela miljöer. Betoningen av helheter vid studier av landskapsutnyttjande är inte lätta att hantera i den antikvariska verksamheten. Kulturlandskap har inget tydligt lagskydd, men ibland kan det vara befogat att genomföra större rumsliga analyser i uppdragsarkeologiska projekt.

Den tidiga bebyggelsearkeologin byggde på undersökta järnåldersgravar och med det underlaget formulerades tankar om en såväl ökad befolkning som ökad stratifiering av samhället under loppet av järnålder. I det stora antal järnåldersboplatser som nu har undersökts finns en stor variation och det har fungerat som grund för en omvärdering av samhällsutvecklingen.

Undersökningsmetoder

Länsstyrelsen ser positivt på metodutveckling, men vill understryka vikten av tydlig koppling mellan frågeställningar och metoder. Insatsernas omfattning måste balanseras mot fornlämningens potential att besvara frågeställningar. Generellt gäller att alla metoder inte lämpar sig lika väl i alla sammanhang. Samtidigt ska undersökningar genomföras på sådant sätt att resultat avseende fynd och anläggningar från olika platser ska kunna jämföras även om de undersökts med olika metoder. Länsstyrelsen efterlyser relevanta värderingar av

praktiserade gräv- och analysmetoder. Det bedöms viktigt med en källkritisk hållning.

Specialister inom olika områden har integrerats allt mer i uppdragsarkeologin. Länsstyrelsen bedömer att det är viktigt att de integreras i rimlig omfattning både i framtagande av undersökningsplaner och i fältarbetet. Fornlämningens karaktär bör avgöra om till exempel etnolog, religionshistoriker, kvartärgeolog och/eller paleobotaniker ska delta.

I kunskapsöversikterna nämns flera prospekteringsmetoder, som är under utveckling. Lidarskanning (laserskanning) kan troligen komma att tillämpas alltmer vid landskapsanalyser i samband med utredningar i större projekt som gäller utbyggnad av infrastruktur och bostadsområden. Prospektering med magnetometer och georadar kan relativt snabbt användas på stora ytor för att kartlägga strukturer under markytan. Mätdata analyseras och tolkas i geografiska informationssystem (GIS). Tolkningar av anomalier är dock ännu inte så utvecklade och det är särskilt svårt att tolka avvikelser i moränmark. Ibland är det bättre att använda andra metoder.

Rapportering

Av kunskapsöversikterna framgår det inte alltid vilka perspektiv och teorier som tolkningarna vilar på. Länsstyrelsen anser att det tydligare ska framgå av rapporten.

Kunskapsöversikterna pekar generellt på att det behövs ett närmande mellan frågeställningar och resultat. Alltför ofta har uppställda mål inte nåtts efter genomförd undersökning. Om målbilden inte kan uppnås eller frågeställningar inte kan besvaras genom undersökningen så ska också det kommenteras. Länsstyrelsen efterfrågar överlag reflekterande kommentarer, inte bara beskrivningar. En kritisk utvärdering av de egna metoderna och teorierna bör utgöra en del av rapportarbetet, likväl som en utvärdering av måluppfyllelse.

Rapporter ska redovisa både hur lämningar var synliga och framträdde i marken och hur dessa spår tolkades. En så objektiv bild som möjligt bör presenteras (bilder och inmätningar), på vilket tolkningar baseras/illustreras. Enbart tolkande illustrationer och beskrivningar accepteras inte.

Det finns en tendens att både rapporter och fördjupningsartiklar blir mycket omfattande och risken finns att de uppfattas som svår genomträngliga. Omfånget kan alltså motverka spridningen av resultaten och minska möjligheten att uppnå de kulturpolitiska målen. Ju mer komplext material som undersökts desto viktigare är det att texten är tydlig, strukturerad och lättillgängligt formulerad. Det ska vara möjligt att få en samlad bild av resultaten och den nya kunskapen ska framgå tydligt. Komplexa och omfattande undersökningar kräver att rapporttiden anpassas därefter. Det är dock angeläget, och till gagn för spridningen av arkeologiska resultat, att texter komprimeras.

Dialoggruppernas kommentarer

Under projekttiden träffade projektdeltagarna arkeologiska undersökare i regionen (företrädare för Arkeologikonsult, Riksantikvarieämbetet UV, Societas Archaeologica Upsaliensis, Stiftelsen Kulturmiljövård och Upplandsmuseet) liksom de andra länsstyrelserna i mälardistriktet (Stockholm gm Michael Olausson, Södermanland gm Åke Johansson, Västmanland gm Ulla Bergquist, Örebro gm Anders Kritz) i dialogmöten för att stämma av att programmet skulle bli användbart. Några projektdeltagare har haft dialog med universitetsforskare och presenterat projektet på doktorandseminarier. Vartefter kunskapsöversikterna fanns som text har de skickats ut för kommentar. Inkomna synpunkter sammanfattas här nedanför:

Upplandsmuseet genom Bent Syse skriver att syftet är bra och efterfrågat, men uttrycker oro för att handlingsprogrammet kan bli alltför omfattande. Kunskapsöversikterna betraktas som för långa och kommenteras med att utförarna har kunskapen. Det senare uppfattar Länsstyrelsen som en bekräftelse på att vi har samma bild av kunskapsläget.

De fortsatta kommentarerna tyder på att programinnehållet inte uppfattats i sin helhet. Länsstyrelsen vill därför tydliggöra att programmet dels består av kunskapsöversikter (med bedömning av angelägen ny kunskap och angelägna utvecklingsområden), dels studier av hur resultat når olika målgrupper och påverkar historieskrivningen (med rekommendationer för det fortsatta arbetet). Mot denna bakgrund föreslår Länsstyrelsen inriktningar för de kommande årens uppdragsarkeologiska verksamhet i ett separat handlingsprogram (som detta stycke ingår i).

Ett försök ska göras att besvara frågan varför det inte finns likhet och samstämmighet mellan program i olika län. Det utgår ju bland annat från regionala skillnader i det förhistoriska samhället, det arkeologiska kunskapsläget, expansionstakt, förutsättningar att samarbeta, intresse från allmänheten med mera, som måste mötas. När vi i Uppsala först planerade projektet fanns en tanke att försöka greppa över hela Mälardistriktet mot bakgrund av de likartade kulturhistoriska förutsättningarna. Det bedömdes dock inte genomförbart resursmässigt. Vi valde att söka FoU-medel för en pilotstudie i ett mer begränsat länsområde för att utvärdera vilken nytta det kan ha. Frågorna gör dock inte stopp vid länsgränsen och vi utbyter gärna information med angränsande län.

Upplandsmuseet tycker det är bra att sammanställningen av stenåldersundersökningar i Uppland analyserar de meningsskiljaktigheter som funnits mellan SAU:s och UV:s metoder. Man gillar utblickarna utanför länet, men anför att texten i vissa delar blir lite väl detaljerad. Föreslagna antikvariska utvecklingsområden uppfattas ha alltför hög ambitionsnivå och bör övervägas i förhållande till rapporttid i framtida förfrågningsunderlag.

Upplandsmuseet tycker att perioderna bronsålder och järnålder skulle ha fått större utrymme eftersom det har gjorts så mycket undersökningar från de

perioderna i Uppland. Samtidigt som mängden data är svårare att sammanfatta kritiserar begränsningen till landskapet Uppland och efterfrågas större utblickar.

Upplandsmuseet noterar att kunskapsöversikten för medeltid är välskriven, strukturerad och täckande.

Societas Archaeologica Upsaliensis genom Åsa Larsson bekräftar att det är en utmaning att sammanfatta kunskapsläget om länets förhistoria, uppskattar samrådsmöjligheten och föreslår att ta fram en gemensam referensplattform.

Kritik framförs mot användningen av begreppet *holistisk* i de två första kunskapsöversiktterna utan att närmare definiera vad man menar. Det är ett viktigt påpekande att alla verksamma bör klargöra på vilket sätt den teoretiska utgångspunkten influerat metoder och tolkningar.

Kunskapsöversikternas avstamp i E4-projektet ifrågasätts eftersom kunskapsutfallet bara kommer från en remsa genom en del av länet där vissa fornlämningskategorier och tidsperioder är mindre väl företrädda. Länsstyrelsen bedömde att det finns beskrivningar av tidigare resultat i E4-rapporterna, men att det i tillägg behövdes en sammanfattning av E4-projektets resultat. Det är obestridligt att kunskapsbilden inte är täckande och att den behöver kompletteras vid kommande insatser. Vidare efterfrågas tydligare koppling mellan uppdragsarkeologin och universitetsforskning liksom till kunskap från andra län och olika utförare.

Stenålderstexten kommenteras som gedigen och att den tar upp många viktiga frågor inom fältarkeologin. Användningen av begreppet båtyxe-kultur framför stridsyxe-kultur ifrågasätts.

Brons- och järnålderstexten lästes och kommenterades innan den var helt färdig. Det medges att det är en utmaning att göra en kort sammanfattning av de omfattande insatser som gjorts av perioden. SAU påpekade att undersökningarna i Ultuna skulle ha uppmärksammats mer, att det var för stort fokus på UVs rapporter och undersökningar samt efterlyste en metoddiskussion.

I sin slutkommentar tar SAU upp frågan varför kunskapen är bristfällig inom vissa områden och att vi måste fråga oss om man inte hittar vissa typer av lämningar för att de inte förekommer i länet, för att de förekommer i lägen som sällan exponeras eller för att vi använder metoder som inte är optimala. Här framhålls handlingsprogrammets möjligheter till reflektion.

Stiftelsen Kulturmiljövård genom Christina Lindgren kommenterar kunskapsöversikten om stenålder som gedigen och uppskattar att Länsstyrelsen inte duckar för diskussionen om de skilda vetenskapliga synsätten som präglar uppdragsarkeologin. Det påpekas att diskussionen inte enbart berört två aktörer utan alla uppdragsarkeologiska stenåldersundersökningar i Mälardalen under de senaste åren. Frågan om Länsstyrelsens ställningstagande när det gäller metodval kan tills vidare bemötas med att Länsstyrelsen kommer att uppmuntra användning av olika metoder och metodutveckling. Samtidigt är ju poängen att

det ska vara möjligt att sätta in nya grävningar i en forskningshistorik, vilket betyder att de alla bör vara jämförbara på något sätt.

Stiftelsen anser att brons- och järnålderstextens inledning fungerar bra för förståelsen av kunskapsöversiktens struktur. Man efterlyser mer hänvisningar till äldre undersökningar, Länsstyrelsens bedömning av fördelar och nackdelar med olika metoder, vilka kunskaper hierarkiska respektive heterarkiska perspektiv bidragit med samt ställningstagande till våtmarker.

Kunskapsöversikten om medeltid kommenteras som gedigen och att den kommer att fungera som en bra avstamp för kommande undersökningar både på landsbygd och i städerna.

Riksantikvarieämbetet UV genom Johan Anund välkomnar initiativet att sammanfatta kunskapsläget som underlag både för länsstyrelsernas beställning av uppdragsarkeologi och som referensplattform för undersökarna liksom avsikten att revidera dokumentet i takt med att ny kunskap genereras. Raä UV understryker att det arkeologiska området brons- och järnålder är enormt stort, att översikten uppfyller syftet att skapa en plattform för gemensamma referenser, men att ett värderande och problematiserande arbetssätt inte lyfts fram tillräckligt mycket. Översiktens valda teman uppfattas som relevanta, men man hade gärna sett att bronsålder och järnålder hade behandlats var för sig och ifrågasätter sammanslagningen i fortsättningen.

Länsstyrelsen kritiserar för att ibland skriva syntetiskt och ibland detaljerat. Det kan tills vidare bemötas med att vi ser ett stort behov av en satsning på att beskriva kunskapsläget syntetiskt. Det har bedrivits omfattande undersökningar och rapporterna lägger fokus på beskrivningar. Länsstyrelsens ambition kanske inte kunnat infrias fullt ut, men ansatsen kan fortsätta. För att formulera övergripande kunskap krävs att man i enskilda rapporter tydligt redovisar både beskrivningar och formulerar tolkningar.

Raä UV saknar redovisningar av alternativa sätt att se på materialet och föreslår att varje kapitel avslutas med en kort summering av insatser inom temat med betoning på motpoler i bedömning av materialet.

Raä UV efterlyser också kommentarer av uppdragsarkeologiska resultat i förhållande till övriga forskningsinsatser.

Arkeologikonsult genom Johan Blidmo tycker att Länsstyrelsens arbete med handlingsprogrammet faktiskt ser ut att kunna användas. För årlig uppdatering föreslår AK ”att varje aktör som arbetar i Uppsala län avsätter någon dag för några i personalstyrkan för respektive tidsperiod. Länsstyrelsen sammankallar till ett möte för varje tidsperiod där nya resultat, metoder diskuteras både i länet och från andra län. En arbetsgrupp får sedan kortfattat skriva ihop en summering som läggs in i handlingsprogrammet på lämplig plats. Det borde inte handla om mer än ca 10 dagsverken från respektive aktör och det tror jag faktiskt att alla har råd med för det hjälper också varje aktör att vara uppdaterad och att utvecklas inför kommande uppdrag”.

AK uppskattar att stenålderstexten inte bara redogör för kunskapsläget utan också tar ställning i flera frågor. Översikten över brons- och järnålder uppfattas ge en korrekt bild av kunskapsläget. Man efterlyser en metoddiskussion dels kring dateringsförfarande, dels en utvärdering av vad single context metoden har tillfört. Översikten om medeltid bedöms vara ett av de bästa kunskapsunderlag som har tagits fram. Man ifrågasätter att Länsstyrelsen förordar specifika teoribildningar såsom aktörsperspektiv och landskapsperspektiv och förordar att Länsstyrelsen förhåller sig teorineutral för att inte motverka mångfald.

Länsstyrelsen i Stockholm genom Michael Olausson har kommenterat att kunskapsöversiktarna är väldigt olika skrivna och har efterfrågat en begränsning av antalet viktiga framtida uppgifter. Han ansåg också att det var svårt att se vem som är mottagare av texterna.

Länsstyrelsen i Örebro genom Anders Kritz har särskilt kommenterat att kunskapsöversikten om medeltid verkar utmärkt, är ambitiös och insiktsfull. Ett jättearbete! Kritz diskuterar framförallt risken med att fina kunskaps-sammanställningar inte kommer till användning och jämför med det som hände med många vetenskapliga program som undersökarna upprättade under slutet av 1990-talet och början av 2000-talet. Det var Kritz uppfattning att de gjordes för att varje undersökare förväntades ha ett program, men sedan inskränkte sig användningen till att man hänvisade till dem i sina anbud och undersökningsplaner. I takt med att de blev föråldrade slutade man t o m att hänvisa till dem. Kritz betonar vikten av att fundera på hur vi ska göra för att få detta kunskapsunderlag att fungera som ett **aktivt** dokument, ett dokument som används och förändras i takt med nya (uppdrags)arkeologiska resultat och bidrar till kunskapsuppbyggnaden.

5. När uppdragsarkeologins resultat sina målgrupper?

Målgruppsundersökningen resulterade i förslag av olika slag, dels är det sådant som till delar redan görs men som är av stor vikt för en undersöknings framgång i att nå sina målgrupper, dels är det åtgärder eller förändringsbehov som ofta kan behöva utvecklas i ett särskilt projekt eller studie. Vissa utvecklingsarbeten kan utföras inom Uppsala län och har i första hand relevans för länet medan andra behöver ha ett större referensmaterial och skulle även vara relevanta att diskutera på en nationell nivå (se delrapport skriven av Eva Skyllberg).

För att stärka uppdragsarkeologins samhällsrelevans och nå målet att fler människor ska ta del av arkeologiska resultat rekommenderas:

- god populärvetenskaplig publicering
- att involvera skolan på ett strategiskt sätt
- att tydligare arbeta mot kommunernas kulturverksamhet

6. Påverkar resultaten historieskrivningen?

Efter att ha konstaterat att det finns ett stort intresse för arkeologiska undersökningar fokuserar delprojektet om historieskrivning på hur resultat diskuteras. Kerstin Cassel visar i sin delrapport att det fortsatt är svårt att nå ut med tolkade resultat till de många olika målgrupperna. Media uppmärksammar

att utgrävningar startar, men inte vilka resultat som berättas några år senare. Det konstateras att några akademiska forskare har uttryckt tveksamhet mot uppdragsarkeologins kunskapsstillförsel, men att dagens avhandlingar i allt högre grad använder kunskap från uppdragsarkeologi. Ett problem som lyfts fram är den stora mängden information och att det därför behövs vägledande ingångar till uppdragsarkeologiska material. Ett annat problem är att arkeologerna själva inte drar tydliga slutsatser av stora tillkommande källmaterial där man kan vänta sig att resultaten skulle presenteras i förändrad historieskrivning.

Utvärderingen uppmärksammar variationen hos uppdragsarkeologiskt undersökta platser som en kvalitet som kan bidra till en historieskrivning som är komplex och inte bara bekräftar en rätlinjig bild av samhällsutveckling. Det historiska förloppet ser inte likadant ut överallt. Små berättelser, marginaliserade röster eller avvikande materiell kultur (från regioner som skiljer sig från andra, t ex Enköpings hällristningsområde eller Vendel) kan utmana de stora berättelserna (om teknologiska framsteg, om demokratins framväxt...). Länsstyrelsen kan genom att sina förfrågningsunderlag bidra till att skapa nya mer mångdimensionella berättelser.

För att skapa ett större intresse, och möjlighet för flera att nyttja uppdragsarkeologins resultat rekommenderas Länsstyrelsen bland annat att:

- uppmärksamma inte bara att utgrävningar startar, utan i högre grad sprida grävningarnas resultat. Exempelvis kan det göras när rapporter och andra publikationer släpps.
- i tillägg till genomarbetade rapporter efterfråga kortare texter som forskare och andra intresserade kan använda som en ingång i materialet.
- efterfråga att undersökarna explicit relaterar resultaten till etablerade tolkningar och tydliggör i vad mån de ändrar historieskrivningen.
- uppmärksamma och lyfta fram variationer i källmaterialen genom att jämföra dem med generella modeller av samhällsorganisationen och perioden i fråga.
- verka för att länsmuseet fortlöpande synliggör uppdragsarkeologins resultat regionalt.

Utmaningar för de kommande åren

Att jobba mot de nya kulturpolitiska målen

Nya nationella kulturpolitiska mål gäller från den 1 januari 2014 (Regeringens prop. *Kulturmiljöns mångfald*, 2012/13:96 och uppdrag 67 i Länsstyrelsernas regleringsbrev för 2014). Länsstyrelsen behöver överväga hur det är möjligt att uppnå dem. Det behöver uttryckas hur man tar tillvara kulturmiljön i samhällsutvecklingen och hur man främjar att medborgarnas förståelse och delaktighet ökas. Målen ska även kunna inspirera och vägleda politiken i kommuner och

landsting. I detta handlingsprogram uttrycker Länsstyrelsen vad man vill med uppdragsarkeologi de närmaste åren. För en samlad strategi för hur Länsstyrelsen ska använda målen och arbeta för att kulturmiljön ska tas tillvara i samhällsutvecklingen hänvisas till kommande redovisning av regeringsuppdraget.

Att jobba i takt med den kraftiga samhällsexpansionen

I Uppsala län finns en ambition att bygga 25000 nya bostäder och att göra mycket infrastruktursatsningar under de kommande fem åren. Uppdragsarkeologi följer samhällsutbyggnaden. Det går inte att planera var undersökningar ska ske utifrån arkeologiskt aktuella frågor. Länsstyrelsen kan dock genom sina förfrågningsunderlag styra in undersökningar i utbyggnadsområden mot aktuella frågor för forskning och samhälle. Det krävs bred kunskap och beredskap att formulera frågor som tar till vara undersökningarnas fulla potential att komplettera tidigare historisk kunskap och skapa nya mer varierade berättelser. Det finns olika berättelser i länet, som både belyser stora skeenden och regionala skeenden. Vad är det möjligt att få fram genom arkeologiska undersökningar och hur hittar vi (berättelser om) marginaliserade grupper?

Den kraftiga samhällsexpansionen i Uppsalaområdet bedöms fortsätta under överskådlig tid, vilket innebär att behovet av handläggning av arkeologiärenden på Länsstyrelsen är utöver det normala.

Koppling mellan KML och andra markanvändningslagar

Kulturmiljölagen är inte formellt kopplad till plan- och bygglagen eller miljöbalken. Det är samtidigt viktigt att fornlämningar beaktas i tidiga skeden av planering och byggande. Bestämmelserna i och beslut enligt kulturmiljölagen gäller oavsett vad som regleras i andra lagar eller planer och vice versa. För att undvika dubbelarbete och underlätta för den enskilde förordrar Boverket att berörda myndigheter försöker agera på ett samordnat sätt.

Detta förutsätter att handläggare på de berörda myndigheterna känner till varandras processer så att alla samråd och prövningar planeras i rätt följd. Det är viktigt att de handläggare på kommunerna som hanterar översiktsplaner, detaljplaner och bygglov har information om var det finns fornlämningar eftersom fornlämningsbilden kan påverka planers genomförbarhet.

I det dagliga arbetet blir behovet påtagligt av tydligare koppling mellan kulturmiljölagen och annan lagstiftning som också rör kulturmiljöområdet (plan- och bygglagen, miljöbalken, fastighetsbildningslagen, skogsvårdslagen, järnvägslagen och begravningslagen) och det skulle vara en fördel om kopplingen mellan lagarna kunde utredas principiellt.

Att få till stånd bra dialog mellan arkeologiföretag i regionen

Syftet med uppdragsarkeologi är att bygga upp ny kunskap och ta tillvara och tillgängliggöra den information som kan utvinnas ur en fornlämning i samband med undersökning. För att utvecklas i en kunskapssökande riktning krävs en fungerande dialog mellan alla som är verksamma inom sektorn och allmänheten. I det uppdragsarkeologiska systemet är det en utmaning att handla upp anbud på undersökningar i konkurrens och ändå få till stånd en bra dialog om resultaten. I detta handlingsprogram föreslås gemensamma insatser för att upprätthålla en aktuell bild av kunskapsläget.

Att utveckla samverkan mellan teori och praktik

Det har konstaterats att dagens avhandlingar i allt högre grad använder kunskap från uppdragsarkeologi, men det finns fortfarande en klyfta mellan teori och praktik. Det är en utmaning att överbrygga avståndet och verka för att uppdragsarkeologi och uppdragsarkeologi kan samverka bättre för att med gemensamma resurser utveckla en mångsidig syn på förhistoriska samhällen. Med ett övergripande ansvar för den antikvariska och arkeologiska verksamheten i länet är det angeläget att Länsstyrelsen överväger hur uppdragsarkeologi förhåller sig till annan arkeologi och aktivt bidrar till att utveckla ett system som tydliggör olika aktörers roller i kunskapsbygget. I detta handlingsprogram föreslås några insatser.

Mål och insatser de kommande åren

Länsstyrelsens övergripande mål med den uppdragsarkeologiska verksamheten är att den ska ge perspektiv på samhällsutvecklingen. Den ska

- bygga upp kunskap om förhistoriska och historiska förhållanden
- belysa aktuella samhällsfrågor med historiska perspektiv
- berätta för olika målgrupper om resultaten på ett intresseväckande sätt

Insatser för att ge tidsperspektiv och sammanhang i samhällsutvecklingen

För att bidra till visionen att uppdragsarkeologin ska ge dagens och kommande generationer tillgång till en trovärdig historia ska Länsstyrelsen uppmärksamma olika kategorier av fornlämningar.

- För att ge perspektiv på samhällsutvecklingen kan Länsstyrelsen med medel från kulturmiljöanslaget vårda ett varierat urval av fornlämningar, så att historien kan upplevas som närvarande och göra det möjligt att förstå landskapets och samhällets förändringar.
- I kommande beställningar av arkeologiska undersökningar bör Länsstyrelsen med kunskapsöversikterna som underlag i möjligaste

mån efterfråga insatser som berör tidsperioder och lämningar där kunskapen är bristfällig.

Det framkom i projektets målgruppsundersökning att man på avstånd från Uppsala upplevde att man befann sig långt bort från museer och arkeologi.

- För att ge människor på avstånd från Uppsala perspektiv på samhällsutvecklingen kan Länsstyrelsen med medel från kulturmiljöanslaget särskilt vårda fornlämningar i mindre expansiva delar av länet, där det finns få tillfällen att få kunskap och upplevelse av historien genom att besöka arkeologiska undersökningar.

Det noterades att skolbarn i centrala Uppsala hade begränsade tillfällen att uppleva historien i landskapet.

- För att kompensera detta planerar Länsstyrelsen att med medel från kulturmiljöanslaget välja ut ett begränsat antal särskilt bevarandevärda fornlämningar i Uppsalas närmiljö som kunskapsunderlag för kommunens översiktsplanering.

Insatser för att efterfråga svar på frågor

I det uppdragsarkeologiska systemet är det Länsstyrelsens uppgift att formulera syfte och inriktning med undersökningarna utifrån intressanta perspektiv samt att efterfråga resultatens betydelse i förhållande till tidigare kunskap. I undersökningsplaner utvecklar undersökarna argument för vilka frågeställningar man ser möjlighet att belysa. Länsstyrelsen noterar ibland med intresse att undersökningsplanerna omfattar generella frågor om forntidens människor som samhällsvarelser. Tyvärr har vi senare i rapportering av resultaten konstaterat att undersökare bara beskriver stolphål, föremål och dateringar, vilket kan uppfattas som ganska begränsade och introverta svar. Det kanske inte går att gräva fram svar på alla frågor. En bärande tanke är att arkeologi är en lärande process och till detta hör att formulera bättre och rimliga frågor, som kan besvaras.

- Detta kan förbättras genom att Länsstyrelsen i förfrågningsunderlagen efterfrågar tydliga svar på de frågor man ställt. Länsstyrelsen bör efterfråga kommentar och motivering om de angivna frågorna inte låter sig besvaras.

Insatser för att utveckla metoder

Bland periodöverskridande reflektioner ovan betonas kopplingen mellan metoder och frågeställning. Länsstyrelsen antar att vissa metoder skapar en sorts berättelse och andra metoder en annan och efterlyser reflektioner kring metodernas betydelse.

- För att öka medvetenheten om metodalets betydelse föreslås att Länsstyrelsen i förfrågningsunderlagen efterfrågar en kritisk utvärdering efter utförd undersökning av de valda metodernas lämplighet för att svara på frågeställningarna och om andra metoder/analyser skulle ge en annan bild.

Insatser för att utveckla förundersökningar

Vid flera tillfällen under senare år har det visat sig finnas dålig överensstämmelse mellan resultat från arkeologisk förundersökning och undersökning. Det är viktigt att förundersökningarna är tillräckligt omfattande för sitt syfte. Länsstyrelsen ser behov av en förändrad arbetsgång på grund av svårigheter att tolka förundersökningsrapporter.

- För att ensa bilden av förundersökningens resultat och fornlämningens potential att ge ny kunskap föreslås att Länsstyrelsen utvecklar ett system med hearings inför upphandling av slutundersökning. Efter att en förundersökningsrapport är klar ges två veckor för genomläsning. De arkeologiföretag som är aktuella för att lämna anbud i kommande upphandling bjuds in för att delta aktivt i ett samtal med syfte att skapa en gemensam bild av förundersökningen och fornlämningens potential att ge ny kunskap. I vissa fall ska även föremålsfynd finnas på plats.
- I kommande förfrågningsunderlag föreslås att Länsstyrelsen begär att resultat från slutundersökningen utvärderas i relation till bilden från förundersökningen. Detta för att utveckla kunskapsuppbyggnaden kring förundersökningar.

Insatser för att engagera skolan på ett strategiskt sätt

Skolbarn ska kunna nås av resultaten från en arkeologisk undersökning. Utöver visningar av pågående undersökningar ska även andra former för kommunikation av arkeologiska resultat utvecklas med skolan.

- I kommande förfrågningsunderlag föreslås Länsstyrelsen peka ut skolan som en målgrupp och begära att pedagogiska insatser ska omfattas av undersökningsplanens budget.
- I kommande förfrågningsunderlag föreslås Länsstyrelsen efterfråga sammanfattningar av de arkeologiska resultaten och att uppgifter skickas ut till skolor i närheten av undersökningsområden om var mer information finns att söka.

Insatser för att integrera arkeologi i kommunernas kulturverksamhet

Resultat från de arkeologiska undersökningarna ska spridas inom kommunerna och kunna ingå både i samhällsplanering och i verksamhet som vänder sig direkt till kommuninvånarna. Länsstyrelsen bör se kommunernas kulturverksamhet som en tydlig målgrupp för arkeologiska undersökningar och länsstyrelsens kontakter med de ansvariga för kommunernas kultur- och programverksamhet behöver därför utvecklas. Det är önskvärt att kommunerna också utvecklar sin kulturmiljöverksamhet och inte endast förlitar sig till läns museet. I vissa fall kan information om intressanta resultat behöva sändas till fler än den på kommunen som är föremål för beslutet.

- För att resultat från arkeologiska undersökningar ska kunna ingå i verksamhet som vänder sig direkt till kommuninvånarna föreslås att

Länsstyrelsen genom länsantikvarien utvecklar kontakter med kommunernas kulturverksamhet.

- För att resultat från arkeologiska undersökningar ska kunna ingå i kommunernas samhällsplanering föreslås att Länsstyrelsen genom länsantikvarien utvecklar kontakter med kommunernas planeringsansvariga.
- För att kommunerna ska kunna utveckla sin egen kulturmiljöverksamhet föreslås att de stärker sin roll som samtalspart av kulturhistoriska värden.

Insatser för ökad kommunikation av resultat

Som ett led i arbetet med nya kulturpolitiska mål gäller att skapa möjlighet för flera att använda uppdragsarkeologins resultat. Länsstyrelsen bör uppmärksamma inte bara att utgrävningar startar, utan i högre grad sprida grävningarnas resultat när rapporter och andra publikationer släpps.

- För att synliggöra resultat från enskilda undersökningar föreslås att Länsstyrelsen ordnar pressmottagning i samband med att rapporter släpps.
- För att fortlöpande synliggöra uppdragsarkeologins resultat regionalt föreslås att Länsstyrelsen genom länsantikvarien verkar för att läns museet tar ett större pedagogiskt ansvar för att visa upp resultat framtagna av alla regionalt verksamma arkeologiska aktörer.

Publika insatser ska planeras så att de ”hakar i varandra”, dvs. att en insats ger information som leder vidare till annan. Exempelvis en folder eller skylt som informerar om webbplatsen som i sin tur ger information om visningar och föredrag. Kontakterna med media är avgörande både för att sprida information om visningar och föredrag och för spridning av själva resultaten till allmänheten. För att få genomslag för informationen om en undersökning på Internet bör webbplatsen länkas till sociala medier eller plattformar som besöks av många. Det är viktigt att de publika insatserna har en realistisk budget som täcker de planerade insatserna och att vem som ansvarar för de olika insatserna tydliggörs redan i undersökningsplanen.

- Populärvetenskapliga sammanfattningar är en viktig del av rapporteringen från slutundersökningar. De fyller ett behov av mer lättillgänglig kunskap för kommunen, skolan och allmänheten. Om en populärvetenskaplig bok ska skrivas av en särskild författare bör denna vara en del av projektet redan från början
- I kommande förfrågningsunderlag föreslås Länsstyrelsen precisera vilka pedagogiska insatser som är lämpliga.

Insatser för att främja integration

I Sverige finns idag en bredd i befolkningen med olika och blandad etnisk, kulturell, sexuell, social och religiös tillhörighet. Det finns också en ökad medvetenhet i samhället om att Sverige är ett mångkulturellt land både på politisk nivå och bland allmänheten. Som ett led i arbetet med nya kulturpolitiska mål gäller att främja ett inkluderande samhälle. Behovet är stort att arbeta för att involvera fler grupper och kulturer när staten (länsstyrelserna) arbetar med kulturmiljövård. Även tillgängligheten till kulturarv och kulturmiljöer både fysiskt och immateriellt måste anpassas för att möta nya krav. Visionen är att skapa ökad delaktighet när det gäller vems historia som berättas och mer mångfald bland vilka som berättar.

Arkeologins långa tidsperspektiv kan bidra till insikt om alla de variationer av mänsklig verksamhet som har funnits och att människor alltid har varit rörliga. Arkeologin kan påvisa variationer i kulturella uttryck i alla tidsperioder, bidra med nya infallsvinklar på föreställningen om det mångkulturella samhället som ett nutida fenomen och ge motbilder till föreställningen om ett helsvenskt samhälle i det förflutna.

- För att möta en mångfaldig kulturarvssyn och främja ett inkluderande samhälle föreslås att Länsstyrelsen i kulturmiljööversikter betonar platsers historia (som alla kan förhålla sig till och göra tillägg till) snarare än uppläningarnas historia (som kan exkludera dem som inte bött i regionen i flera generationer).
- För att bryta myten om en homogen forntid och synliggöra att kulturell mångfald inte är något nytt i dagens samhälle föreslås att Länsstyrelsen i förfrågningsunderlagen uppmärksammar skillnader mer och tydligt efterfrågar spår efter olika sedvänjor och kommentarer om lokala och importerade föremål.

Insatser för att öka förståelsen för KML i planprocessen

Fornlämningar är viktiga bärare av kunskap och upplevelse och behöver inte hindra samhällsutbyggnad. Den som ska bygga bör i god tid ta reda på om någon fornlämning berörs genom att samråda med länsstyrelsen. Man kan ofta hitta lösningar som innebär att man kan bygga på mark intill fornlämningar, men om fornlämningar berörs beslutar Länsstyrelsen om arkeologiska undersökningar. I databasen Fornsök kan politiker och handläggare på kommunerna få information om var det finns fornlämningar och skaffa sig en första bild av planers genomförbarhet.

- För att öka förståelsen för processen med Länsstyrelsens prövningar enligt KML och de olika stegen i det uppdragsarkeologiska arbetet föreslås att Länsstyrelsen tydliggör arbetsgången i förhållande till planprocessen dels i en broschyr, dels i dialogmöten med kommunerna.

Principer för fördelning av uppdrag

Uppdragsarkeologins syfte är att producera kunskap och Länsstyrelsen förordar därför en utveckling som stimulerar några stora utförare att utvecklas framför att främja en marknad med många små. För att utveckla den vetenskapliga kvaliteten inom undersökningsföretagen anser Länsstyrelsen att det krävs en viss omfattning på personalstyrkan. Med syfte att åstadkomma god arkeologi anses mångfald vara en bra princip och avsikten är att fördela direktvalsjobben mellan godkända undersökare. Ur Länsstyrelsens perspektiv är det bra att flera olika undersökare är verksamma i de olika stegen av den arkeologiska undersökningsprocessen (arkeologisk utredning, arkeologisk förundersökning och arkeologisk undersökning) liksom i undersökning av olika fornlämningskategorier (boplats, gravfält, stadslager o s v). Avsikten är att ta hänsyn till undersökarens specialkompetenser, men motverka att någon undersökare mutar in revir.

- Länsstyrelsen föreslås fortsätta fördela direktvalsuppdrag mellan UV, Upplandsmuseet, SAU, Stiftelsen Kulturmiljö och Arkeologikonsult.
- Med målet att flera undersökningsföretag ska ha erfarenhet av undersökningar i länet inför eventuellt kommande omfattande uppdrag i samband med nya stora infrastrukturprojekt prövar Länsstyrelsen principen att nya undersökare kan kvalificera sig för direktval genom att göra bra anbud i en upphandling.
- Då vissa undersökare orsakat mycket merarbete för Länsstyrelsen tillämpas principen att eventuell kritik framförs muntligt av länsantikvarien till den företagsansvarige med krav på förbättringar för att företaget ska få fortsatt tilldelning av jobb.

Insatser för att säkerställa behov av kompetens och kapacitet

Länsstyrelsernas ansvar för kvalitet i de arkeologiska undersökningarna innebär att upprätta förfrågningsunderlag, bedöma undersökningsplaner, utvärdera kvalitet i resultaten och av arkeologins samhällsnytta. För att konkurrens ska fungera som medel för att uppnå god vetenskaplig kvalitet till en rimlig kostnad krävs hög kompetens i kravformulering och bedömning av anbud. För att möta företagarnas behov av effektiv handläggning krävs tillräcklig kapacitet för samråd, kravformulering, bedömning av anbud och tillsyn av att beslut följs. Länsstyrelsen har inte alltid tillräcklig kompetens och kapacitet för uppdraget.

- För att stärka kravställarens trovärdighet har den mellersta länsamverkansgruppen diskuterat olika former för resursförstärkning. Ett förslag som innebär att samla kompetens vid en länsstyrelse per länsamverkansområde bör diskuteras vidare.

En styrka med samlad kompetens är att handläggarna lättare kan bygga upp ny kunskap, granska resultat kritiskt och utveckla effektivare kapacitet för samråd, kravformuleringar och bedömningar. En svaghet är att alla länsstyrelser inte blir direkt delaktiga i arbetet med stora undersökningar. En möjlighet är att

erfarenheter kan följas upp kontinuerligt och ge bättre beredskap för nya kravformuleringar. Ett hot kan vara att perspektiven begränsas om ett alltför litet antal personer styr kravformuleringarna.

Insatser för att involvera universitetsforskare

Uppdragsarkeologi ställs ofta mot universitetsarkeologi även om skillnaderna sannolikt har minskat till följd av att det idag är flera personer som verkar i båda miljöerna.

En styrka hos forskare är att de har aktuell teoretisk kunskap vilket innebär möjlighet att öka den vetenskapliga kvaliteten. En svaghet hos forskare är att de har begränsad insikt i uppdragsarkeologins villkor och det finns en risk att det tar mycket tid att sätta in dem i villkoren. Det är svårt för länsstyrelsernas handläggare att upprätthålla sin kompetens över tid och i samarbete med universitet/högskolor behöver det utvecklas ett system för kontinuerlig kompetensutveckling. Under året har det tagits fram ett förslag till samverkan som kan överbrygga klyftan mellan teori och praktik.

- För att länsstyrelsernas handläggare ska upprätthålla sin kompetens har den mellersta länsamverkansgruppen tagit initiativ till och börjat planera en skräddarsydd provutbildning i samverkan med företrädare för universiteten i Uppsala och Stockholm samt Södertörns högskola. Bland annat ingår seminarier för att analysera hur vetenskapliga program har använts och kan utvecklas. En möjlighet finns att detta kan utvecklas till ett regionalt nätverk för årliga uppföljningsmöten, där teoretiker och praktiker kan mötas.

För en del uppdragsarkeologiska undersökningar utses externa referenspersoner för kvalitetsgranskning. De är ofta universitetsforskare. Länsstyrelsen noterar att deras uppgifter i de uppdragsarkeologiska projekten inte alltid är tydligt beskrivna.

- För att referenspersoner ska medverka tydligare i processen föreslås att Länsstyrelsen begär i förfrågningsunderlagen att referenspersoner i rapporten kommenterar frågeställningar, metoder och tolkningar som en återkoppling till undersökningsplanen. Universitetsforskare skulle därmed få en roll i gransknings- och uppföljningssystemet.

Förutsättningarna att bedriva arkeologisk forskning är olika inom de olika verksamheterna och det innebär troligen att olika frågor lämpar sig olika väl att undersöka inom respektive verksamhet.

Uppdragsarkeologiska undersökningar uppmärksammar ofta nya källmaterial, som kan ibland kan generera frågor för grundforskning eller som kräver jämförande studier eller sammanställningar.

- I kommande förfrågningsunderlag föreslås att Länsstyrelsen efterfrågar förslag på uppslag till fortsatta studier som undersökningar genererar och som lämpar sig för uppsatser inom universitetet och som kan förmedlas samlat av Länsstyrelsen.

Insatser för att plattformen ska fungera som ett aktivt dokument

För att den skapade plattformen för gemensamma referenser ska fungera som ett aktivt dokument, som förändras i takt med nya resultat och som bidrar till kunskapsuppbyggnaden, krävs att de verksamma undersökarna gemensamt flyttar fram positionerna genom reflekterande redovisningar årligen.

- I kommande förfrågningsunderlag föreslås att Länsstyrelsen i rapportering av enskilda undersökningar efterfrågar redogörelser för hur nya resultat förhåller sig till den kända kunskapen.
- För årlig uppdatering av kunskapsläget föreslås att Länsstyrelsen kallar alla aktörer (gärna både undersökande företag och universitetsforskare) till gemensamma möten eventuellt per undersökt tidsperiod, där metoder och nya resultat diskuteras och en sammanfattning skrivs ihop (enligt förslag ovan från Arkeologikonsult). Sammanfattningarna läggs in som tillägg till kunskapsöversikterna på projektwebben <http://www.arkeologisktprogram uppsala.se> som förvaltas av Länsstyrelsen.
- För uppföljning av länsstyrelsens arbete med att utveckla verksamheten föreslås också en årlig utvärdering av de här planerade insatserna. Kommentarer och nya utvecklingsinsatser läggs till handlingsprogrammet, som därmed revideras fortlöpande.

Referenser

Angelägna berättelser. Inriktningsdokument för handlingsprogram inom uppdragsarkeologin. Riksantikvarieämbetet 2011.

Arkeologiskt program för Stockholms län. Rapport 2012:2 Länsstyrelsen i Stockholms län.

Det oupptäckta kulturarvet. Bebyggelse i Tierps kommun 1940-1979.

Håbo kommuns kulturmiljöprogram. 2014.

KRFS 2007:2. Riksantikvarieämbetets föreskrifter och allmänna råd avseende verkställigheten av 2 kap. 10-13 §§ lagen (1988:950) om kulturminnen m.m.

Kulturmiljöns mångfald. Regeringens proposition 2012/13:96.

Kulturmiljöprogram för Knivsta tätort, Knivsta kommun. 2012.

Kulturmiljövård. Regeringens proposition 1987/88:104.

Kulturpolitik. Regeringens politik 1996/97:3.

Lönn, Marianne 2006. *Uppdragsarkeologi och forskning: tankar från ett västsvenskt perspektiv.* GOTARC Series C, Arkeologiska skrifter.

Riksantikvarieämbetets FoU-program 2012-2016 för kulturmiljöområdet.

Tid för kultur. Regeringens proposition 2009/10:3.

Tänka i tid. Riksantikvarieämbetets strategi och vision 2011-2013.

Uppdragsarkeologi m.m. Regeringens proposition 1996/97:99.

Älven, skogen, bruken. Älvkarleby genom tiderna: kulturmiljöprogram för Älvkarleby kommun. 2002.

I rapporten formuleras vad Länsstyrelsen vill med uppdragsarkeologi i länet och presenteras en plattform som ska fungera som stöd för inriktning av enskilda undersökningar i Länsstyrelsens förfrågningsunderlag de närmaste åren.

MEDDELANDESERIEN 2014

LÄNSSTYRELSEN
UPPSALA LÄN

POSTADRESS 751 86 Uppsala GATUADRESS Hamnesplanaden 3
TEL 010-22 33 000 (vxl) FAX 010-22 33 010
E-POST uppsala@lansstyrelsen.se WEBBPLATS www.lansstyrelsen.se/upsala